

РОЛЬ «М'ЯКОГО ПРАВА» У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Карлюга Є. К.

студентка 1 курсу магістратури економіко-правового факультету

Науковий керівник: Нігрєєва О. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Міжнародне екологічне право (далі - МЕП) - нова галузь сучасного міжнародного права, формування якої стало своєрідною реакцією на виникнення глобальних екологічних проблем. Характерною

особливістю цієї галузі є превалювання так званих норм «м'якого права» (soft law) серед інших регуляторів міжнародних екологічних відносин. Водночас, доктрина міжнародного права до теперішнього часу не пропонує однозначних підходів до визначення ключового питань, пов'язаних з феноменом soft law, Тому, з огляду на характер масштабу екологічних проблем, необхідність пошуку та запровадження ефективних заходів по їх вирішенню, в тому числі і на міжнародно рівні, вважається актуальним дослідити зазначену проблематику зосередившись на місці і ролі «м'якого права» в системі МЄП.

Як зауважують зарубіжні дослідники [1, с. 1], МЄП з ^{дуж} стриманого початку і майже повної відсутності засобів правового регулювання перетворилося в надзвичайно складну галузь, яка охоплює норми договірної та звичаєвого права, що багато в чому зумовлено тією роллю, яку зіграли інструменти «м'якого права».

За твердженням М. М. Копилова, поява норм soft law в регулюванні міжнародних екологічних відносин є швидше закономірністю ніж випадковістю [2, с. 70-71]. Тієї ж думки дотримується П. М. Дюпюї який виділяє три основні причини поширення саме «м'якого» екологічного права. Перша причина характеризується як структурна за своєю суттю і є результатом існування мережі постійних інституцій на міжнародному та регіональному рівнях. В цьому аспекті значну роль відіграла ООН, яка, зокрема, створила майданчик для постійних і поточних політичних, економічних переговорів між державами- членами. Другою причиною є диверсифікація міжнародного співтовариства, що пов'язується з появою на міжнародній арені слаборозвинутих країн, які розглядають інструменти «м'якого права» як засоби адаптації та перегляду різних міжнародних «традиційних» норм, розроблених за часів, коли ці країни не були повноправними учасниками міжнародних відносин. Третя та найбільш важлива причина полягає в стрімкому розвитку світової економіки в поєднанні з прогресом науки та техніки, що створює запит на швидке та ефективне врегулювання нових відносин, на противагу тій статичності і консервативності, які пропонують традиційні джерела міжнародного права [3, с. 420-421].

Як свідчить досвід міжнародних екологічних відносин, зазначений запит практична реалізація концепції soft law повністю задовольняє. Так, досягнення домовленостей відносно конкретного екологічного питання стає менш складним, коли такі домовленості набувають форми «м'якого права». Адже держави зазвичай не хочуть пов'язувати себе юридично зобов'язуючими угодами (hard law), оскільки останні ведуть до додаткових витрат, пов'язаних з відмінностями в підходах, втратою авторитету при прийнятті рішень, обмеженням суверенітету, можливістю

притягнення до міжнародно-правової відповідальності у випадку порушення положень таких угод [4, с. 7]. Тому нерідко держави віддають перевагу необов'язковому та дискреційному за своїм характером «м'якому праву» як регулятору відносин між ними. До того ж, «м'яке право» передбачає гнучкість, яка сприяє своєчасному реагуванню на актуальні загрози навколишньому середовищу шляхом уникнення необхідності витрати часу на переговорну стадію укладення договорів, громіздкі внутрішньодержавні процедури ратифікації, складні процедури внесення змін до вже існуючих угод [1, с. 8]. У свою чергу, адаптивність актів soft law дозволяє державам пристосувати свої зобов'язання до конкретної ситуації, нівелювати відмінності національних систем в межах тексту одного документа, а розпливчатий та загальний характер формулювань цих документів надає можливість залучити до конкретної моделі поведінки тих суб'єктів міжнародного права, які не бажали або були не готові приймати на себе зобов'язання в сфері МЕРП.

Але, на наш погляд, чи не основним призначенням «м'якого права» є його здатність запропонувати консенсусно забезпечені, правомірні і легітимовані авторитетом суб'єкта, що прийняв їх, правила поведінки там, де норма «твердого» права не зрозуміла, відсутня [4, с. 7] або її створення на сучасному етапі є взагалі неможливим. Яскравим прикладом цього слугують прийняті в 1972 р. Конференцією ООН із середовища, що оточує людину (Стокгольмська конференція), Декларація принципів і План дій, які заклали фундамент для формування МЕРП як галузі міжнародного права [1, с. 2]. З зазначеного витікає ще один важливий функціональний аспект феномену «м'якого права», а саме його інкременталізм [5, с. 11-12], що полягає у позиціюванні soft law як провісника «твердого права», його «протонорми». Підтвердженням такої практики слугує доволі - оперативне укладення міжнародного договору - Конвенції про оперативне оповіщення про ядерну аварію 1986 р., в основу якої були покладені Керівні принципи МАГАТЕ 1984 р. [4, с. 9]. З іншого боку, застосування актів soft law може слугувати засобом формування однакової державної практики, яка з плином часу може призвести до виникнення норми звичаєвого права.

Проте, незважаючи на очевидні докази регулятивного впливу soft law та його переваги, деякі вчені ставлять під сумнів ефективність «м'якого права», пов'язуючи це з існуванням простору для дотримання норм soft law на власний розсуд, відсутністю можливості їх примусового здійснення. Адже, на думку цих вчених, припущення, висунуте прихильниками «м'якого права» про те, що зміна політики може статися внаслідок намічених ліній вивчення та обговорення, має абсолютно нереалістичний характер. Одночасно увага акцентується і на

непередбачуваних наслідках «м'якого права». Так, механізм неправового примусу до його здійснення, такі, як «розголос і осуд»¹ (naming and shaming), можуть призвести до несподіваних наслідків- відмова прийняти осуд може бути трансформована в потужний національний виборчий актив, утруднити або зовсім нівелювати¹ зусилля «м'яких реформ». Більш радикально налаштовані дослідники¹ вказують на обмеженість удавано! плюралістичної участі в процесах¹ «м'якого управління» видимими і потужними соціальними акторами¹ які насправді лише посилюють існуючі структури влади, замість того щоб заохочувати відкритість [6, с. 508]. Зокрема, У. Маттеї стверджує що «м'яка» риторика маскує жорсткі практики. Поворот до «м'якого права» підживляє ринкову ідею; «м'яке право» є «м'яким» для агресивних і опортуністичних суб'єктів ринку, які під щитом «м'якої законності» процвітають в перекладенні своїх витрат на суспільство і є «жорстким» - для слабких акторів [7, с. 115].

Узагальнюючи вищенаведене, можемо дійти таких висновків Сучасним каменем спотикання для теоретиків міжнародного права виступає питання практичної ефективності концепції «м'якого права». Проте досвід відносин, що склалися в сфері міжнародного екологічного права, красномовно демонструє значний вплив актів soft law, по-перше на формування МЄП як галузі, і, по-друге, на її подальший розвиток! Більш того, окремі дослідники вбачають в необов'язкових актах «м'якого права» такий істотний засіб впливу, який дозволяє певним категоріям держав моделювати практику міжнародних відносин шляхом дипломатичного тиску через канали інституалізованих переговорів. В цьому контексті концепція soft law є мало дослідженою та потребує подальшого теоретичного опрацювання.

Література:

1. Arif Ahmed and Md. Jahid Mustofa. Role of soft law in environmental protection: an overview. *Global Journal of Politics and Law Research*. 2016. Vol. 4, No. 2. P. 1-18.
2. Копылов М. Н. Международное экологическое право: уч. / отв. ред. Р. М. Валеев. Москва: Статут, 2012. 639 с.
3. Dupuy, P. M. Soft Law and the International Law of the Environment. *Michigan Journal of International Law*. 1990. Vol. 12:420. P. 420-435.
4. Демин А. В. Феномен «мягкого права»: Pro et Contra. *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2014. № 4 (41). С. 6-10.
5. Trubek D. M., Cottrell M. P., Nance M. «Soft Law», «Hard Law» and European Integration: Toward a Theory of Hybridity. *University of Wisconsin Legal Studies Research Paper*. 2005. № 1002. P. M2.

6. Anna Di Robllant. Genealogies of Soft Law. *The American Journal of Comparative Law*. 2006. Vol. 54, № 3. P. 504-511.

7. Mattei U. Hard Code Now! A Critique of Softness and a Plea for Responsibility in the European Debate over Codification. *The European Codification Process. Cut and Paste*. 2003. P. 107-128.